

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2
0
2
4

No 3

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 796 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 30-martda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeveva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Экологические и альтернативные заполнители для бетона в условиях Узбекистана.....	10
Акрамов Хуснитдин Ахрарович, Тохиров Жалолиддин Очилович, Самадов Хомид Самандарович	
Investitsion marketingni rivojlantirish asosida mintqa investitsiya jozibadorligini oshirish	16
Ahmedov Alim Babaniyazovich	
O'zbekistonda yashil budjetlashtirish, energiya samaradorligi va issiqxona gazlari emissiyasi.....	22
Pulatov Dilshod Haqberdiyevich, Qulliyev Ulug'bek Mirzayevich, Mamanov Alisher	
Development of the Digital Economy as a Trigger of the Economic Growth of the New Uzbekistan.....	28
Luiza Sayfullovna Makhmutkhodjaeva, Umarova Shahnoza Akbarovna	
Oliy o'quv yurtlarida matematik statistikani o'qitishning xususiyatlari.....	34
Shamsiyev Damin Najmiddinovich, Aymatova Farida Xo'razovna	
Turizmda tadbirkorlikning o'ziga xos xususiyatlari	37
Mardonova Dilafruz Kosimovna	
Oziq-ovqat xavfsizligi ta'minoti: O'zbekistonda mayonez importini notarif tartibga solish va ichki ishlab chiqarishni rivojlantirish istiqbollari.....	41
Muratova Shohista Nimatullayevna, Nomozov Azizbek Xayrulla o'g'li	
Mamalakatimizga xorijiy investitsiyalarni jalb etishda qimmatli qog'ozlar bozorining o'rni va roli	46
Akramov Azamat Ramziddinovich	
Mamlakatning iqtisodiy va ekologik rivojlanishida elektromobil sanoatini rivojlantirishning ahamiyati	53
Iminov Mahmudjon Azimjon o'g'li	
Hududiy eksport salohiyatini oshirishning marketing strategiyasi.....	60
Jiyamuratov Rustam Nuridinovich	
Turistik kompaniyalar moliyaviy barqarorligini baholash usullarini takomillashtirish kompaniya moliyaviy barqarorligini ta'minlashning muhim mezonini.....	65
Jo'rayev Behzod Nuraliyevich	
Iste'molchilarni xulq-atvori modellari asosida marketing strategiyalarini shakllantirish.....	70
Kutbitdinova Moxigul Inoyatovna	
Hisob siyosati va unda biologik aktivlar hisobini yoritib berish tartibini takomillashtirish	75
Mirzayeva Nargiza Batirovna	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda investitsiyalarning o'rni.....	80
Otajonova Charosxon Polvonquli qizi	
Innovatsion menejment va raqamli transformatsiyalarni joriy etishning metodologik asoslari.....	84
Quldoshev Asliddin Tursunovich	
Strategik boshqaruvda xususiy kapital samaradorligini baholash.....	89
Nasriyeva Zebiniso A'zam kizi, Mavlyanova Dilobar Maxkamovna	
Mintaqalarni innovatsion rivojlantirish istiqbollari tashkiliy tuzilmalarini takomillashtirishni boshqarish yo'llari	100
Xodjamuratova Gulbaxar Yuldashevna	
Meva-sabzavot eksporti barqarorligini ta'minlashning ekonometrik tahlili	105
Shamsiyeva Feruza Muratxodjayevna	
Зарубежный опыт активизации экономической активности домохозяйств.....	111
Бердиев Гайрат Ибрагимович, Маликова Севинч Телман кизи, Люсиков Артемий Александрович	
The Impact of Foreign Direct Investment on Economic Growth: A Case Study of Uzbekistan.....	116
Abdulla Ibragimov, Keldiyorov Shakhriyor Ilyos O'g'li	

Mintaqada sanoat ishlab chiqarish rivojlanishining kambag'allikni qisqartirishdagi ahamiyati	121
Abdullayev Habibullo Asadulla o'g'li	
Global iqtisodiyot sharoitida islom moliyasi mezon va tartiblarini joriy etishdagi muammolar va yechimlar	125
Abduvosidova Gulandom Abdurashid qizi	
Amerika Qo'shma Shtatlari tajribasida biznes subyektlarini toifalarga ajratish amaliyotining xususiyatlari	131
Akobirova Nodira Najmiddin qizi	
O'zbekiston Respublikasida qishloq xo'jaligini innovatsion rivojlanish yo'llari	135
Axmedova Nafisa Amirddin qizi	
Strategic directions of integration of Uzbekistan into the international hospitality industry	140
Bekmurodova Laylo Tursunmamatovna	
Surxondaryo viloyatida parrandachilikni rivojlantirish ko'rsatkichlarini prognozlash va modelashtirish	144
Bobomuratov Imomqul Islamovich	
Mamlakatimizda chorvachilik mahsulotlarini yetishtirishning hozirgi holati va uning tahlili	149
Talipova Dilfuza Nabiyeвна	
Agrar soha korxonalarining moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish	154
Erkinxojiyev Ismoiljon Ikromjon o'g'li	
Analysis of the Influence of Macroeconomic Indicators on State Budget Tax Revenue	158
Meyliev O. R., Gofurova K.	
Mahalliy budjet xarajatlarini hududlar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ta'siri	166
Hazratqulov Shahboz Boboqul o'g'li	
Influence of Digital Technologies on Economic Growth of the Republic of Uzbekistan	170
Igamberdiyeva Kunduz Ergashevna	
Transmilliy kompaniyalarning tashqi bozorlar uchun marketing strategiyalari va marketing tadqiqotlarini o'tkazish amaliyoti	174
Jo'rayeva Zilola Turobovna, Saidova Dilnozaxon Odiljon qizi	
Tijorat banklari tomonidan investitsiya loyihalarini moliyalashni rivojlantirish imkoniyatlari	178
Kamilova Iroda Xusniddinovna	
Korxonalarda inqirozga qarshi moliyaviy boshqaruv tizimini takomillashtirish	183
Latipova Shaxnoza Maxmudovna	
Tijorat banklari faoliyatida onlayn tizimlarining tutgan o'rni va ularning rivojlanishi	188
Raxmataliyev Muzaffar Eshdavatovich	
Aholi farovonligini oshirishda tadbirkorlik faoliyatining ta'sirini baholashning nazariy asoslari	194
Fayziyeva Dilsuz Bahodirovna	
O'zbekiston Respublikasini "yashil" iqtisodiyotga o'tish samaradorligini oshirish	200
Mirzayev Bexruz Abdulla o'g'li	
Andijon viloyatida kambag'allik darajasini qisqarishiga ta'sir etuvchi ko'rsatkichlar	214
Musaeva Ziyoda Allayarovna	
O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligi eksportida marketing muammolari	218
Musyeva Shoirazimovna, Agzamov Avazxon Talgatovich	
Respublikamizda parranda bosh sonining hozirgi holati va uning istiqbollari	223
Akramova Nargiza Axrorovna	
Menejmentda ishbilarmonlik kommunikatsiyalaridan foydalanishda optimal strategiyalarini qo'llash shart-sharoitlari	227
Narzullayeva Gulchehra Salimovna, Shadiyeva Madina Djaloliddin qizi	
Raqamlashtirish sharoitida innovatsion faoliyatning o'ziga xos xususiyatlari	231
Nazarova Latofat Toirjon qizi	
O'zbekistonda masofaviy bank xizmatlarini rivojlantirishdagi muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari	235
Nurmuxammedov Matlab Yunusovich	

Davlat aktivlarini samarali boshqarish hamda nazorat qilishni takomillashtirish.....	240
Mirzayev O., Nazarov G'ayrat Olim o'g'li	
Talabalarning oilali bo'lishiga ta'sir etuvchi omillarga iqtisodiy baholashda yangicha yondashuv.....	246
O. U. Shomurodov, Z. U. Uroqov, A. T. Ablahatov, A. A. Suyarov, J. S. Urazov	
Methodological Aspects for Branding in Private Schools.....	251
Odilova Sitora Sayfitdin qizi	
Совершенствование процедуры оценки эффективности и результативности расходов государственного сектора.....	256
Олимов Элёр Фазлиддин угли, Искандаров Суннатилло Бахриддин угли	
Logistika xizmatlari samaradorligini oshirishda blokcheyn texnologiyalardan foydalanish	261
Rajabov Orzujon Mamasoliyevich	
Markaziy Osiyoda energetika bozorini rivojlantirishning kelgusi istiqboli va imkoniyatlari.....	267
Saidov Mash'al Samadovich, Umarova Irodaxon Nuraliyevna	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda sug'urta bozorining innovatsion usullaridan foydalanishning konseptual asoslari	275
Narzullayeva Gulchehra Salimovna, Saidova Dilnozaxon Odiljon qizi	
Oliy ta'limda boshqaruv strategiyalari va ularni amalga oshirish mexanizmi.....	279
Saidqulova Firuza Farmonovna	
Jismoniy shaxslardan olinadigan daromadlarini soliqqa tortishning o'ziga xos xususiyatlari	283
Salimov Sherzod Baxtiyorovich	
O'zbekiston Respublikasidagi mavjud suv resurslarining iqtisodiy holati tahlili	288
Shanazarova Gulyora Baxtiyarovna	
Tijorat banklari kredit risklarini kamaytirish yo'llari.....	294
Tulkinova Maftuna Anvarbek qizi	
The use of Intellectual Systems in the Improvement of the Educational Process Management System in Higher Educational Institutions	303
Umarova Dilfuza Rakhmatilla qizi	
Oliy ta'lim tizimida yangi iqtisodiy mexanizmlarni shakllantirish.....	307
Xakimov Dilshodjon Rahmonaliyevich	
Global iqtisodiy sharoitida moliyaviy hisobotlar auditida muhimliklarni baholashni xalqaro standartlar asosida takomillashtirish	311
Xasanova Nasiba Tolliboy qizi	
Qurilish materiallari sanoatida innovatsion klasterlarni tashkil etish istiqbollari.....	314
Yuldasheva Kamola Miraliyevna	
Oliy ta'lim muassasalarida gibril bulut xizmat modelini qo'llash mexanizmini ishlab chiqish	319
Zaripov Bahodir Bobomurod o'g'li	
Роль инвестиций в системе железнодорожного транспорта в Республике Узбекистан	325
Акбарова Лайло Упашевна	
Gidrotexnik inshootlar betonlarini samaradorligini tahlil qilish va oshirish natijalari.....	330
Asqarov B. A., Karimov M. U., Xolmirzayev S.T., Obidjonov J. T.	
Maxsus iqtisodiy zonalar hududiga jalb etilgan investitsiyalar to'g'risida	334
Davlayev G'olib Ashurovich	
Yangi xizmat turi xizmatlar sohasini innovatsion boshqarishning metodologiyasi	337
Djurayeva Dilnoza Davron qizi	
Mintaqalar innovatsion salohiyatini baholashning uslubiy yondashuvlari.....	343
J. A. Ismatullayev, D. X. O'rinov	
Milliy qayta sug'urtalovchilarning xalqaro sug'urta bozoriga kirib borishi va kutilayotgan xavf-xatarlar	348
Jorabayev Jasur Abduraxmanovich	

Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida tovarlar auditi natijalarini auditorlik hisobotida aks ettirish tartibi	354
Ibragimov M. M., Ergashev O. F.	
Turistik destinatsiyalarni tashkil etish va rivojlantirishning xorijiy tajribalari	358
Karimov Anvar Aktam o'g'li	
Jismoniy shaxslarning mol-mulk va yer soliqlarini hisoblash va undirish samaradorligini oshirish yo'llari.....	362
Qurbonov Muxiddin Abdullayevich	
Iqtisodiy xavfsizlikning institutsional tizimini tadqiq etishga uslubiy yondashuvlar.....	367
Mamatov Axmetjon Atajanovich, Allaberganov Zakir Gayibovich	
Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashning nazariy jihatlarini	373
Mamatov Mamajan Axmadjonovich	
Paxta-to'qimachilik klasterlari eksport faoliyatini rivojlantirishning xorij tajribasi.....	380
Mansurov Saidxo'ja Kamalovich	
Korxonalar raqobatbardoshligini oshirish muammolari va dolzarb vazifalari	386
Musyeva Shoiraz Azimovna	
Устойчивый и инклюзивный рост: взаимосвязь экономического прогресса с социальным равенством и экологическим управлением	390
Нодирбек Холбаев	
Mintaqalarni investitsion jozibadorligini taraqqiyot strategiyasiga ta'sirini statistik baholash.....	396
Nuriddinov Zufar Akbarovich	
Финансирование каракулеводства: преодоление финансовых вызовов в пустынных регионах Узбекистана	402
Нуриллаев Жамолиддин Ярашевич	
O'zbekiston investitsiya muhitini yanada yaxshilash va uning jozibadorligini oshirish.....	408
Oybek Elmuratov	
Intellectual mulkning iqtisodiy mazmuni va tarixiy rivojlanish bosqichlari	411
Maxmudova Nargiza Davlyat qizi	
Implementation and use of Digital Technologies in Logistics Abstract.....	416
Kushakova Mamura, Koshakova Mukhlisa Surat qizi	
Innovatsion iqtisodiyot tushunchasining mazmun mohiyati	421
Abduqaxorov Bekzod O'tkir o'g'li	
Raqamlashtirish iqtisodiy o'sish va raqobatbardoshligini oshirish omili sifatida.....	426
Mamajonova Durdonahon Mamaruzi qizi	
O'zbekistonda tashqi savdoni notarif usullar orqali tartibga solishning mamlakat iqtisodiyotiga ta'siri.....	431
Norqobilov Akobir Iso o'g'li	
Инновационные методы переработки горных отходов для экологической устойчивости в Узбекистане	437
Аскарлов Бахтиер Аскарлович, Собирова Мукаддас Хамидуллаева	
Опыт зарубежных стран по стимулированию производства сельскохозяйственной продукции и перспективы внедрения в Узбекистан.....	442
Холиков Сулаймон Уткир угли	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarda strategik boshqaruv hisobini tashkil qilishning uslubiy jihatlarini.....	447
Pardayeva Shahnoza Abdinabiyevna	
O'zbekiston Respublikasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini moliyalashtirishni statistik tahlili.....	452
Sayfullayev Siddik Nosirovich	
Sug'urta tashkilotining innovatsion risklarini baholash.....	457
Sattorov Shoxrux Maxmudjon o'g'li	

Kapital bozori rivojlanishining zamonaviy tendensiyalari	462
Turdiyeva Uzayda Omirbayevna	
Адаптивный искусственный интеллект в управлении человеческими ресурсами	469
Хайдарова Малика Шокирджановна	
Oliy ta'lim muassasalarida moliyaviy mablag'lardan samarali foydalanishga xizmat qiluvchi zamonaviy va istiqbolga mo'ljallangan huquqiy asoslarning yaratilganligi to'g'risida	478
Xayriddinov Shuxrat Botirovich	
Investitsiya loyihalariga ta'sir qiluvchi risklarni sifat jihatdan baholash usullarining o'ziga xos xususiyatlari	482
Shaislamova Nargiza Kabilovna	
Tijorat banklari tomonidan investitsion loyihalarni kreditlash tartib va ularni takomillashtirish yo'llari	491
Yunusova Ozoda Anvarjon qizi	
Hududlar iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda soliq salohiyatini oshirishning nazariy jihatlarini	498
E. N. Raximov	
Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobot tuzishning zarurligi	504
Avazov Ilxom Ravshanovich	
Inson resurslarini boshqarishning innovatsion usullarini joriy etish vositalarini ishlab chiqish	509
Djuraeva Guzal Shavkatovna	
Agrar soha korxonalarining moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish	513
Erkinxojiev Ismoiljon Ikromjon o'g'li	
Korporativ qimmatli qog'ozlar asosida korxonalarni moliyalashtirishning ilg'or xorij tajribalari	517
Igitov Jurabek Kuzibekovich	
The impact of corporate governance on firm performance and financial stability	524
Muhammadyor Yunusov	
Mintaqalarda kamg'allik darajasini pasaytirish va xorij tajribasidan foydalanish yo'llari	537
Musulmonova Shahlo Nasriddinovna	
Makroiqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash soliq ma'muriyatchiligini samarali tashkil etish yo'llari	541
Mutalova Dilorom Maxamadjanovna, Kenjaboyeva Nigina	
Iqtisodiy savodxonlik hamda tadbirkorlik qobiliyati o'rtasidagi to'g'ri nisbatdagi bog'liqlik munosabatining fundamental asoslari	544
Tuxtayeva Muyassar Shovkat qizi	
Korxonalarning bankrotlik riskini baholashning xalqaro modellari	550
Umarova Hulkar Umidulloyevna	
O'zbekistonda korxona boshqaruvida kadrlar salohiyatidan foydalanish amaliyotini rivojlantirishning xorij tajribasi	555
Do'stova Aziza Qahramonovna	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida boshqaruv tizimining xususiyatlari	559
Iroda Majidova	
Ziyorat turizmini rivojlantirishning muhim xususiyatlari	565
Mirzayev Qulmamat Jonuzoqovich, Shukurov Tohirjon Izzatullo o'g'li	
Qandolat mahsulotlari bozorida marketing tadqiqotlarini asosiy yo'nalishlari	569
Tuychiyeva Vasila Faxriddin qizi	
“Зелёная экономика” как фактор повышения экономического роста страны	573
Тураева Адиба Икрамовна	
Oilada sarf-xarajatlar samarasiga erishishning muhimligi	580
Xasanov Rustam Rabimovich	
Aholi farovonlik darajasidagi farqlarni tartiblash yo'nalishlari	583
Xasanov Rustam Rabimovich, Turdiyev Zoxidjon Rustamovich	

Совершенствование оценки стоимости объектов недвижимости в Узбекистане на основе зарубежного опыта.....	588
Хомитов К. З., Халилова Л. Ш.	
Mamlakatimizda qishloq xo'jaligida kooperatsiya munosabatlarini rivojlantirishda xorij tajribalaridan foydalanishning ahamiyati.....	594
Choriyeva Nigina Kaxramonovna	
Davlat xaridlari tizimini takomillashtirish yo'llari	598
Alimbayeva Sevara Alimbayevna	
Yengil sanoatni rivojlanishida Germaniya tajribasi.....	601
F. Jumaniyazova, G'ulomov Ibroxim Rustam o'g'li	
The efficiency of usage of Islamic finance instruments in security market.....	607
Khasanov Umarbek Begmat ugli	
Tadbirkorlik subyektlari eksportini rivojlantirishda raqamli platformalardan foydalanishning xorijiy tajribalari va ulardan foydalanish yo'llari.....	613
Mamasoatov Dilshod Ravshanovich	
O'zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarini tashkil qilinishining hozirgi holati va muammolari	621
Nutfulloev Tolib G'olib o'g'li	
Mehnat bozorida raqamli texnologiyalardan foydalanish metodologiyasini takomillashtirish	627
Maxammadiyev M. M.	
Ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish sharoitida mahsulot tannarxini optimallashtirish asoslari.....	632
Narzullayeva Gulchehra Salimovna	
Elektron pullarni rivojlantirish yo'llari	636
Rustamov Maqsud Suvonqulovich, Egamberganov Mirzabek Odilbek o'g'li	
Загрязнение окружающей среды в Узбекистане: проблемы, причины и пути решения	644
Ишонкулова Феруза Асатовна, Шукуров Тимур Умидович	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida tijorat banklarini transformatsiyalash modeli orqali takomillashtirish	649
Norov Akmal Ruzimamatovich, Norova Nozima Nabiyeвна	
Land Tax Received From Individuals and its Share in the Budget of the Republic of Uzbekistan	656
Hakimov Feruz Khurshid ugli	
O'zbekistonda "yashil" iqtisodiyot va iqlim o'zgarishi bilan bog'liq xarajatlar tahlili.....	659
Isaxonova Ruxshona Muzaffar qizi, Sharapova Mashxura Azadovna	
Qurilish xizmatlari ma'lumotlar tizimini takomillashtirish imkoniyatlari.....	665
Nurfayziyev Zayniddin Boymurodovich, Nurfayziyev Elyor Zayniddinovich	
Ipotekali kreditlashni rivojlantirishning xorijiy davlatlar tajribasi va uni O'zbekistonda tatbiq etish yo'llari	670
Turdiyev Shaxriddin Erxonovich	
Suv resurslaridan foydalanishda xorij tajribalari	675
Berdiyev Anvar Abdivaliyevich	
Auditda yetarli va mos dalillarni to'plash tartibi	681
Meliyev Isroil Ismoilovich	
"Yashil" iqtisodiyot konsepsiyasining shakllanishi va rivojlanishi.....	686
Urunbayev Saparbek Samatovich	
Uy-joy fondini boshqarish samaradorligini oshirishning ustuvor yo'nalishlari.....	692
Xolmuradov Raxmatilla Ne'matillaevich	
O'zbekiston mahsulotlarining tashqi bozordagi raqobatbardoshligi xususiyatlari va onlayn platformalar.....	699
Baymuradov Shoxrux Maxmudovich	
Factors affecting investment attractiveness in the global investment landscape.....	704
Otaboev Akhmed Makhsudbek o'g'li, Juliana Juliana, Fazliddin Nasriddinov	

Xalqaro migratsiyaning O'zbekiston mehnat bozori va inson kapitaliga ta'siri.....	709
Tilabova Kumush Farhod qizi	
Анализ и оценка естественного освещения помещений образовательных учреждений.....	714
Пирмухамедова Шахноза	
Актуальные вопросы укрепления доверия населения к банковской системы Республики Узбекистан...	719
Рузибоева Нилуфар Тулкин кизи	
Методические подходы к формированию механизмов стратегического управления развитием химической отрасли.....	725
Бибутова Шахло Саъдуллаевна	
Iqtisodiyotni rivojlantirishda erkin iqtisodiy zonalarini tashkil etishning afzalliklari va muammolari	730
Axmedova Dilbar Buronovna	
Natijaga yo'naltirilgan budjetlashtirishda sog'liqni saqlash muassasalarini moliyalashtirishning mohiyati.....	734
Ishmanova Diana Nurmamadovna	
Oziq-ovqat sanoatini tashkiliy-iqtisodiy jihatdan rivojlanti-rishning nazariy asoslari	737
Muxtorova Madina Azamat qizi	
Ipoteka kreditlari sohasidagi islohotlar va kelajakdagi istiqbollar.....	741
A'zamxo'jayeva Nihola Sulaymon qizi	
Sanoat ishlab chiqarish tizimining investitsion xususiyatlari	746
Yodgorova Xalima To'liqinovna	
Budjet ijrosini samarali ta'minlashda davlat xaridlarining ahamiyati.....	752
Sholdarov Dilshod Azimiddin o'g'li, Fayzullayeva Zilola Ravshanovna	
Aholi sog'ligi – milliy boylikning tarkibi va jamiyat taraqqiyotining muhim shartidir.....	763
Djumabayeva Shaira Xalillayevna	
Moliyaviy hisobotlarning xalqaro standartlari: hisob siyosati.....	769
Rizayev Nurbek Kodirovich, Mamatova Charos Shavkiddinovna	
Milliy iqtisodiyotni rivojlantirishda investitsion muhitning o'rni	778
Valiyeva Sayyora Xushbaqovna	
Davlat ishtirokidagi korxonalarda korporativ ijtimoiy mas'uliyat ("Rossiya temir yo'llari" OAJ misolida).....	784
Xidirova Marg'uba Rustamovna, Saidqulov Avazbek Botirqul o'g'li	
Raqamli transformatsiyaning O'zbekistonning investitsion jozibadorligiga ta'siri.....	790
Saitkamolov Muxammadxo'ja Sobirxo'ja o'g'li, Markabayeva Jansaya Aybek qizi	

TIJORAT BANKLARI TOMONIDAN INVESTITSION LOYIHALARNI KREDITLASH TARTIB VA ULARNI TAKOMILLASHTIRISH YO‘LLARI

Yunusova Ozoda Anvarjon qizi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti MIB-10 guruh magistranti

Annotatsiya: Maqolada tijorat banklari tomonidan investitsion loyihalarni kreditlash manbalarini tadqiq etilgan va tijorat banklari tomonidan investitsiya loyihalarini kreditlashning tashkiliy jihatlarini o'rganilgan. Tijorat banklari tomonidan investitsion loyihalarni kreditlashning tartibi va amaliy holati tahlil qilinib bugungi kundagi muammolari aniqlangan va ularni takomillashtirish yuzasidan amaliy taklif va tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: tijorat bank, investitsion loyiha, kreditlash amaliyoti, kredit portfeli, kredit manbalari, samaradorlik.

Abstract: The article discusses the sources of lending for investment projects by commercial banks and the organizational aspects of lending to investment projects by commercial banks. The procedure and practical situation of lending to investment projects by commercial banks are analyzed, current problems are identified and practical proposals and recommendations for their improvement are given.

Key words: commercial bank, investment project, lending practice, loan portfolio, lending sources, performance indicators, diversification, gross domestic product.

Аннотация: В статье рассматриваются источники кредитования инвестиционных проектов коммерческими банками и организационные аспекты кредитования инвестиционных проектов коммерческими банками. Проанализирована процедура и практическая ситуация кредитования инвестиционных проектов коммерческими банками, выявлены современные проблемы и даны практические предложения и рекомендации по их совершенствованию.

Ключевые слова: коммерческий банк, инвестиционный проект, практика кредитования, кредитный портфель, источники кредитования, показатели эффективности, диверсификация, валовой внутренний продукт.

KIRISH

Jahon iqtisodiyotida investitsiyalarga bo'lgan talab va taklif o'rtasida nomutanosiblik tendensiyasi hukm surmoqda. Bugungi kunda investitsiyalar oqimi taraqqiy etgan mamlakatlardan rivojlanayotgan mamlakatlar iqtisodiyotiga yo'naltirilayotganligining guvohi bo'lmoqdamiz. Buning natijasida, rivojlanayotgan mamlakatlar iqtisodiyotida to'g'ridan to'g'ri investitsiyalar ulushi keskin oshib bormoqda.

Ohirgi yillarda jahondagi iqtisodiy sanksiyalar va cheklovlar jahon iqtisodiyotiga salbiy ta'sir etib, umumiy iqtisodiy pasayish fonida investitsiyalarni kreditlash hajmini qisqarishiga sabab bo'ldi. Jumladan, "2022-yilda jahon miqyosidagi jami investitsion kreditlash hajmi 2021-yilga nisbatan 2,1 foizga qisqarib 109 mlrd. AQSH doll.ni tashkil etdi". Bunda, Jahon banki tomonidan jami 77,1 mlrd. AQSH doll.ga teng investitsion resurslar ajratilib, "mablag'larning 44,2 foizi Osiyo, Yevropa va Tinch Okeani mamlakatlariga, 39,2 foizi Afrika va Yaqin Sharq mamlakatlariga, 16,6 foizi Karib orollari va Lotin Amerikasi mamlakatlariga yo'naltirilgan"¹. Mazkur mablag'lar asosan, hududiy va global miqyosdagi investitsiya loyihalarini kreditlash uchun hamkor davlatlar va xususiy ishlab chiqaruvchilarga kreditlar, grantlar, asosiy kapitalga investitsiyalar va davlat kafolati ko'rinishida ajratilgan.

O'zbekiston iqtisodiyotini hududiy rivojlantirish maqsadida investitsion jarayonlarni moliyalashning bozor mexanizmlarini yo'lga qo'yish iqtisodiy taraqqiyotning dolzarb muammolaridan biri bo'lib qolmoqda. Bu borada O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga taqdim etgan Murojaatnomasida keltirilgan asosiy g'oya va takliflarda, "Eng yomoni, istiqbolli yirik loyihalarni belgilash va amalga oshirishda

1 www.worldbank.org/annualreport Ворлд Банк Групп / Аннуал Репортс 2020, п. 4. Эхесутиве Суммарий.

jiddiy xatoliklarga yo'l qo'yilgani, xorijiy kreditlar samarasiz ishlarga sarflangani iqtisodiyot rivojiga xalaqit bermoqda. Biz, avvalo, chetdan kredit va sarmoyalar olib kelish bo'yicha samarali tizim yaratishimiz, har bir kreditni aniq ishlatishni o'rganishimiz lozim. Bu masalada yetti o'lchab, bir marta kesadigan, oqibatini puxta o'ylab ish olib boradigan davr keldi"² deb, ta'kidlab o'tganlari bejiz emas.

Bozor iqtisodiyoti rivojlanishi sharoitida investitsiyalar samaradorligini oshirish uchun investitsiya qarorlarini qabul qilishning barcha bosqichlarida investitsiya loyihalarini ishlab chiqish, tanlab olish va amalga oshirishning muntazam, tugal bir tizimini shakllantirishga to'g'ri keladi. Bunda investitsiya loyihalarini baholash va tahlil qilishda jahon mamlakatlarida qabul qilingan standart uslubga asoslanish kerak. Eng muhimi, investitsiya loyihalarini baholash, tanlash va amalga oshirishda, bizning nazarimizda, investitsiya imkoniyatlarini tahlil qilishga, jalb qilinadigan resurslar qiymatini baholashga e'tibor qaratilishi kerak. Shu bilan birga, noma'lumliklarni tahlil qilish, risklarni kamaytirish va ularni kreditlash ishtirokchilari o'rtasida taqsimlash masalalariga alohida e'tibor berish talab etiladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Y.Mirkinning fikriga ko'ra, investitsiyalarni kreditlashning real, istiqbolli shakli kompaniyalarning jamg'armalarini ikkilamchi bozordagi aksionerlik kapitaliga joylashtirishni ko'paytirish hisoblanadi, ammo investitsiyalarni kreditlashning bu manbaining darajasi juda past³.

Taniqli iqtisodchi olimlardan yana biri – U.Sharp ham investitsion faoliyatni fond bozori orqali kreditlash mexanizmiga alohida e'tibor beradi. Uning fikriga ko'ra, qimmatli qog'ozlarning daromadliligi va riskliligi o'rtasidagi to'g'ridan to'g'ri aloqadorlikka asoslangan oqilona investitsion strategiya investitsion faoliyatni kreditlashning asosi hisoblanadi. Moliyaviy vositachilar (tijorat banklari, jamg'arma va kredit uyushmalari, kredit ittifoqlari, sug'urta kompaniyalari, o'zaro yordam fondlari, pensiya fondlari) esa, korporatsiyalarni fond bozori dan qo'shimcha mablag'lar jalb qilish imkoniyatini bilvosita ta'minlaydi⁴.

Bizning fikrimizcha, Y.Mirkinning fond bozori orqali investitsion faoliyatni kreditlash mexanizmi xususidagi fikri ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. Buning boisi shundaki, aksariyat rivojlanayotgan mamlakatlarda, xususan, MDH mamlakatlarida korporativ aksiya va obligatsiyalarga qilinadigan investitsiyalarning risk darajasi yuqori ekanligi va investorlarga bo'lgan ishonchning pastligi fond bozori rivojlanishiga to'sqinlik qilayotgan asosiy sabablar ekanligi bir qator ilmiy izlanishlarda o'z ifodasini topgan.

U.Sharpting investitsion faoliyatni kreditlashda moliyaviy vositachilarning roli xususidagi fikri amaliy ahamiyatga ega bo'lib, ular investitsion faoliyatni kreditlashning faol subyektlaridan biri hisoblanadi.

O'zbekistonlik iqtisodchi olimlardan prof. D.G'ozibekovning ilmiy izlanishlarida investitsiyalarni kreditlash bozor mexanizmlarining ayrim elementlari tahlil qilingan. Prof. D.G'ozibekovning fikriga ko'ra "Investitsiyalarni kreditlash jarayonida bank kreditining rolini oshishi kreditlash natijalari uchun korxonalar mas'uliyatini kuchaytiradi, chunki kreditning ahamiyati oshishi bilan, bank kredit risklari majmuining darajasi oshadi. Shuning uchun davlat korxonalariga nisbatan davlat budjetidan investitsiya ajratishni, belgilangan va past darajadagi imtiyozli foiz stavkalari asosida davlat moliya institutlari tizimi tomonidan boshqariladigan arzon kreditga aylantirilib, uni tender asosida taqsimlash bozor talabiga mos keladi"⁵.

Ko'rinib turibdiki, prof. D.G'ozibekov bank kreditini muhim ahamiyatga ega bo'lgan investitsion kreditlash manbai sifatida e'tirof etayapti. Biz, bu fikrga to'liq qo'shilamiz. Chunki, kreditning qaytarib berishlilik va foiz to'lashlilik prinsiplari undan foydalanuvchilarni olingan kreditdan samarali foydalanishga majbur qiladi. Ammo, D.G'ozibekovning davlat korxonalariga belgilangan va past imtiyozli stavkalarda arzon kreditlar ajratish va ularni tender asosida taqsimlash xususidagi taklifi fikrimizcha, munozaralidir. Buning sababi shundaki, birinchidan, davlat korxonalariga imtiyozli foiz stavkalarida kreditlarning berilishi xususiy korxonalarni ularga nisbatan nomutanosib raqobat muhitiga tushirib qo'yadi; ikkinchidan, kredit resurslarning harakatini tartibga soluvchi regulyator bo'lib, ularning bozor stavkasi hisoblanadi va bu stavka milliy ssuda kapitallari bozorida shakllanadi. Shu sababli, kreditlarni tender asosida taqsimlash maqsadga muvofiq emas.

TADQIQOT METADOLOGIYASI

Tadqiqotda ilmiy abstraksiya, moliyaviy tahlil usullari va statistik usullardan hamda ekspert baholash usulidan foydalanilgan. Shuningdek, tadqiqotni amalga oshirishda xalqaro moliya-kredit tashkilotlari ekspertlarining empirik tadqiqotlari natijalaridan foydalanilgan.

2 O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. T.,

3 Миркин Я. "Рынок ценных бумаг России: воздействие фундаментальных факторов, прогноз и политика развития". -М.:Альпина Паблишер, 2018. -с.117.

4 Шарп У. и др. Инвестиции. Пер. с англ.-М.: ИНФРА-М, 2016. – с. 9-10.

5 G'ozibekov D.G'. Iqtisodiyot fanlari doktori ilmiy darajasini olish uchun dissertatsiya avtoreferati. –T.: 2002. 27- bet.

NATIJALAR

Milliy valyuta almashuv kursining pasayishi natijasida investitsion loyihalarni amalga oshirishda ishlab chiqariladigan mahsulotlarni ichki bozorda sotishdan tushgan milliy valyutadagi pul tushumlari xorijiy valyutalarda olingan investitsion kreditni qaytarishga yetmaydi. Natijada, bir tomondan, investitsion loyihani kreditlashdagi kredit riski kuchayadi, ikkinchi tomondan, investitsion daromadning pasayish riski kuchayadi.

Inflyatsiya darajasining oshishi mamlakatning eksport salohiyatiga, shu jumladan, investitsiya loyihalarini amalga oshirish natijasida ishlab chiqariladigan mahsulotlarni eksportga sotish hajmiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Buning sababi shundaki, inflyatsiyaning oshishi natijasida eksport qilinayotgan mahsulotlarning bahosi oshadi, bu esa, ularning raqobatbardoshligini pasaytiradi. Natijada, eksport tushumi kamayadi va bu holat investitsion kreditning o'z vaqtida qaytarilmasligiga, investitsion loyiha samaradorligining pasayishiga olib keladi.

Investitsiyalarni kreditlashning bozor mexanizmlari majmuining asosini quyidagilar tashkil etadi:

- qimmatli qog'ozlar;
- xorijiy investitsiyalar;
- tijorat banklari va xalqaro moliya institutlar mablag'lari hisobidan ulush qo'shish orqali kreditlash mexanizmi yoki kredit liniyalari;
- sinditsiyalashtirilgan kreditlar;
- investitsiyalarni loyihaviy kreditlash;
- venchurli;
- korporativ;
- lizing orqali kreditlash kabi mexanizmlar majmui hisobiga amalga oshiriladi.

Shuningdek, investitsiyalarni kreditlashning bozor mexanizmlariga xos bo'lgan aralash shakldagi kreditlash, xo'jalik subyektlari va aholining bo'sh mablag'larini to'g'ridan to'g'ri investitsiya obyektiga yo'naltirish, budjetdan tashqari fondlarning mablag'lari evaziga kreditlash kabilarni ham kiritish mumkin.

Yuqorida keltirilgan jadval ma'lumotlaridan ko'rinadiki, tijorat banklari uchun investitsiya loyihalarini ichki manbalar hisobidan kreditlashda nisbatan ustuvor imkoniyatlar mujassamlashgan bo'lib, tashqi manbalardan jalb qilingan resursdan foydalanish birmuncha noqulay vaziyatlarni yuzaga keltirishi ham mumkin.

Olib borilgan tadqiqotlarimiz natijasida, investitsiya loyihalarini kreditlash manbalarining qiyosiy tavsifi tizimlashtirildi (1-jadval).

1-jadval: Investitsiya loyihalarini kreditlash manbalarining qiyosiy tavsifi⁶

Moliyalashtirish manbalari	Afzalliklari	Kamchiliklari
Ichki manbalar (o'z kapitali)	1. Sarflashning qulayligi va tezligi. 2. To'lov qobiliyatsizligi va bankrotlik xavfini kamaytirishi. 3. Jalb qilingan manbalar bo'yicha to'lovlarni amalga oshirish majburiyati yo'qligi sababli yuqori rentabellik. 4. Ta'sischi'larga egalik qilish va ularni boshqarish	1. Olingan mablag'larning cheklangan miqdori. 2. O'z mablag'larini iqtisodiy aylanmadan yo'naltirish. 3. Investitsion resurslardan foydalanish samaradorligi cheklangan mustaqil nazorat
Tashqi manbalar (jalb qilingan kapital)	1. Katta miqyosda mablag' to'plash imkoniyati. 2. Investitsion resurslardan foydalanish samaradorligi ustidan mustaqil nazorat mavjudligi	1. Pul mablag'larini to'plash tartibining murakkabligi va davomiyligi. 2. Moliyaviy barqarorlikning kafolatlarini ta'minlash zaruriyati. 3. To'lov qobiliyatsizligi va bankrotlik xavfining oshishi. 4. Jalb qilingan manbalar bo'yicha to'lovlarni amalga oshirish zarurati tufayli foydaning kamayishi.

6 Muallif tomonidan tizimlashtirilgan.

Investitsiya loyihalarini kreditlash manbalarini tanlash nafaqat investitsiya faoliyatining hayotiyligini, balki undan keladigan yakuniy daromadning taqsimlashni, ilg'or kapitaldan foydalanish samaradorligini va investitsiyalarni amalga oshiradigan tashkilotning moliyaviy barqarorligini ham belgilaydi. Investitsiyalarni kreditlash manbalarining tarkibi va tuzilishi jamiyatning faoliyat mexanizmiga bog'liq.

Har qanday tashkilot tomonidan qilingan investitsiyalar bir qator mezonlarga ko'ra tasniflanishi mumkin:

1. Investitsiya faoliyati subyektiga nisbatan jalb qilish usuliga muvofiq ichki va tashqi manbalardan jalb qilingan investitsiya manbalariga ajratiladi.
2. Shakllantirilishiga ko'ra, kapital egalari ichki va xorijiy kapital hisobiga shakllantirilgan investitsiya resurslarini taqsimlaydilar.

Ichki kapital hisobidan shakllantirilgan investitsiya resurslari xilma-xil shakllarda farqlanadi va qoida tariqasida kichik biznes uchun qulayroqdir.

3. Mulk huquqiga ko'ra investitsiya mablag'lari ikkita asosiy turga bo'linadi – shaxsiy va qarzga olingan:
 - investitsiyalarning o'z manbalari tashkilotning investitsiya faoliyatini qo'llab-quvvatlaydigan va unga tegishli bo'lgan mablag'larining umumiy qiymatini tavsiflaydi;
 - investitsiyalarning qarz manbalari tashkilot tomonidan jalb qilingan kapitalni barcha shakllarda qaytariladigan asosda tavsiflaydi.
4. Jalb qilishning tabiiy-moddiy shakllariga ko'ra, zamonaviy investitsiya nazariyasi investitsiya manbalarining quyidagi turlarini ajratib turadi:
 - investitsiya resurslari pul shaklida;
 - moliyaviy shaklda investitsiya manbalari;
 - moddiy investitsiya resurslari;
 - nomoddiy shaklda investitsiya resurslari.

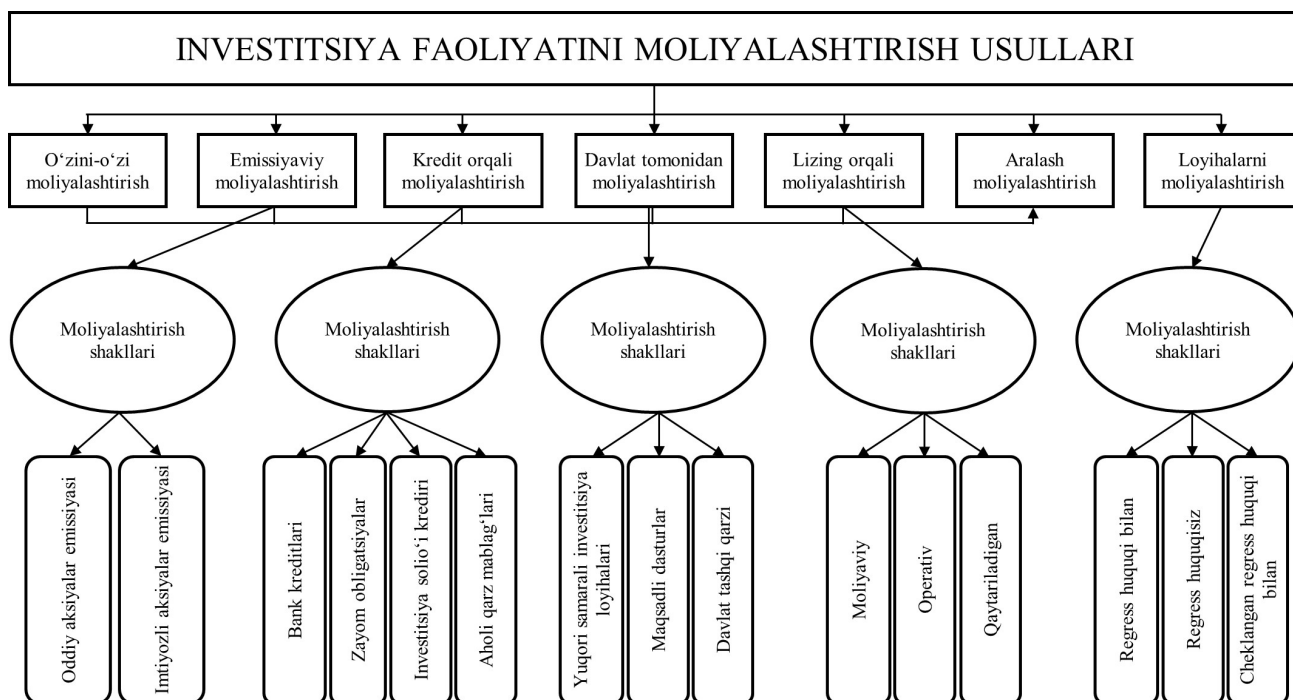
Ushbu shakllarda sarmoyalarni jalb qilishga qonun tomonidan yangi tashkilotlar tuzishda, ularning ustav fondlari hajmini ko'paytirishda ruxsat beriladi.

5. Jalb qilish vaqtiga ko'ra investitsiya manbalarining quyidagi turlari ajratiladi:
 - uzoq muddatli asosda jalb qilingan investitsiya manbalari. Ular o'z kapitali va bir yildan ortiq muddatli qarz kapitalidan iborat. Tashkilot tomonidan investitsiya maqsadlari uchun shakllantirilgan o'z va uzoq muddatli qarz mablag'larining yig'indisi "doimiy kapital" atamasi bilan tavsiflanadi;
 - qisqa muddatli asosda jalb qilingan investitsiya manbalari. Ular vaqtincha investitsiya ehtiyojlarini qondirish uchun tashkilot tomonidan bir yilgacha tuziladi.
6. Foydalanishning maqsadli yo'nalishlari bo'yicha quyidagilar mavjud:
 - real investitsiyalar jarayonida foydalanishga mo'ljallangan investitsiya manbalari. Ularning hajmi va tuzilishi tashkilotning investitsiya dasturi doirasida har bir real loyiha uchun alohida rejalashtirilgan;
 - moliyaviy investitsiyalar jarayonida foydalanishga mo'ljallangan investitsiya manbalari. Ularni jalb qilish tashkilotning moliyaviy investitsiya vositalari portfelini shakllantirish yoki qayta qurish maqsadlariga bo'ysunadi.
7. Investitsiya jarayonining individual bosqichlarini ta'minlash. Shu asosda investitsion manbalarning quyidagi turlari ajratiladi:
 - investitsiyalashdan oldingi bosqichni ta'minlaydigan investitsiya manbalari;
 - investitsiya bosqichini ta'minlaydigan investitsiya manbalari;
 - investitsiyadan keyingi bosqichni ta'minlaydigan investitsiya manbalari.

Investitsion resurslarning ushbu taqsimoti faqat real investitsiya loyihalarini amalga oshirishni ta'minlash jarayonida qo'llaniladi.

Iqtisodiyotda amalga oshirilayotgan investitsiya loyihalarini turli manbalar hisobidan ta'minlash asosida iqtisodiyot tarmoqlarini kreditlashning tarkibi va dinamikasini tahlil qilgan holda tarmoqlarning rivojlanishi investitsiyalarni jalb etish holatiga qanchalik bog'langanligini aniqlash mumkin. Shu bilan birga, ularni jalb etishga

intilish natijasi jalb etish sur'atlari bilan bevosita bog'liqligi ham kelib chiqadi. Shundan kelib chiqib tadqiqot ishida investitsiya faoliyatini kreditlash usullari tizimlashtirildi (1-rasm).

1-rasm: Investitsiya faoliyatini kreditlashning an'anviy usullari⁷

Amaldagi kreditlash manbalarining har biri ma'lum afzalliklar va kamchiliklarga ega. Shu sababli har qanday investitsiya loyahasini amalga oshirish kreditlash strategiyasini asoslashni, kreditlashning alternativ usullari va manbalarini tahlil qilishni, kreditlash sxemasini puxta ishlab chiqishni o'z ichiga oladi.

Ishlab chiqilgan kreditlash sxemasi quyidagilarni ta'minlashi kerak:

- umuman investitsiya loyahasini amalga oshirish uchun va hisob-kitob davrining har bir bosqichida yetarli miqdordagi investitsiyalar;
- investitsiyalarni kreditlash manbalari tarkibini optimallashtirish;
- kapital xarajatlar va investitsiya loyihalari xavfini kamaytirish.

Investorlarning milliy iqtisodiyotga mablag' kiritishi ko'p jihatdan nafaqat korxonalar reytingi yoki xo'jalik faoliyati natijalariga, balki mamlakatning geosiyosiy joylashuvi va davlat tomonidan yuritilayotgan ichki siyosatga ham bog'liq. Investorlar mablag' yo'naltirish uchun eng barqaror mamlakatlarni tanlaydilar. Shuning uchun dunyoning barcha mamlakatlari imkon qadar investitsion riskni kamaytirishga oid ishlarni bajarishga harakat qiladilar. Mamlakatimizda ham milliy iqtisodiyotda investitsiya muhitining jozibadorligini oshirish uchun bir qancha ishlar amalga oshirilmoqda⁸.

Xalqaro amaliyotda loyihalarni kreditlash deganda investitsiyalarning qaytarilishini ta'minlashning o'ziga xos usuli bilan tavsiflanadigan, loyihaning o'zi, kelajakda yangi tashkil etilayotgan yoki qayta tashkil etilgan korxonaning daromadlari, investitsion fazilatlariga asoslangan investitsiya loyihalarini kreditlash tushuniladi. Loyihani kreditlashning o'ziga xos mexanizmi investitsiya loyahasining texnik-iqtisodiy xususiyatlarini tahlil qilish va ular bilan bog'liq xavflarni baholashni o'z ichiga oladi va investitsiyalar daromadliligi uchun barcha xarajatlar qoplangandan keyin qolgan daromadlar kiradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot jarayonida quyidagi xulosalarni shakllantirdik:

Respublikamizda loyihaviy kreditlashni sekin rivojlanayotganligi, fikrimizcha, investitsiya loyihalarini kompleks ekspertiza qilishdagi xatoliklarning mavjudligi, loyihalarni samaradorligini pasaytiradigan omillarning

⁷ Muallif tomonidan shakllantirilgan.

⁸ Makhmudov S.B. Ways of the investment environment effect in financing investment activities development. // Indo – Asian Journal of Multidisciplinary Research (IAJMR)/Volume – 6; Issue – 3; 2020. Page 2045 – 2053.

yuzaga kelganligi, ishlab chiqarilgan mahsulotlarni eksport qilinmaganligi kabi omillarning mavjudligi bilan izohlanadi.

O'zbekistonda investitsiya loyihalarini kreditlashda ularni kompleks ekspertiza qilishdagi muammolarni umumlashtirib, quyidagilarni alohida ta'kidlab o'tish maqsadga muvofiqdir:

- investitsiya loyihasi (mahsulotlar bozori) bo'yicha marketing izlanishlarining chuqur olib borilmasligi va bu loyihaning kelgusidagi pul oqimlari harakatining barqarorligiga hamda kreditni qaytarish manbasining ishonchsizligiga salbiy ta'sir etishi;
- ba'zi hollarda, O'zbekiston fuqarolari o'z shaxsiy manfaatlarini yo'lida hujjatlarni soxtalashtirish, oldindan xorijiy sheriklar bilan kelishilgan holda jismonan yoki ma'naviy eskirgan va zamon talablariga mutlaqo javob bermaydigan texnika-texnologiyalarni olib kelayotganliklari yohud ularning narxlarini oshirib yuborayotganliklari;
- investitsiya loyihasini amalga oshirish natijasida ko'zlangan daromadning (loyiha bo'yicha pul kiritilishi) o'z vaqtida kelib tushmaslik riskining mavjudligi va bunday risklarning omillari ishlab chiqarish jarayoni va mahsulotni sotish bilan, xaridorlar bilan o'zaro hisob-kitoblar bilan, bozor kon'yunkturasining o'zgarishi yoki mavsumiy tebranishlar bilan bog'liq bo'lishi;
- investitsiya loyihalarini kompleks ekspertiza qilish ishlarining xolisona bo'lmasligi va bu holat loyihaning kelgusi taqdiriga salbiy ta'sir etishi;
- amaliyotda investitsiya loyihalarini kompleks ekspertiza qilishda bilim va tajribalarning to'liq egallanmaganligi va o'zlashtirilmaganligi; investitsiya loyihasi samaradorligini baholash ishlari faqat banklar va ayrim sanoqli tashkilotlar tomonidan olib borilishi, boshqa manfaatdor subyektlarning esa hali bu yangilikni qabul qila olishga mos bilim va tushunchalari yetarli emasligi;
- investitsiya loyihalarini kompleks ekspertiza qilishda chet elda ishlab chiqilgan uslubiyotlardan ko'r-korona foydalanishlik va o'zimizning ichki va milliy xususiyatlarimiz kabilarga ko'proq e'tibor berilmasligi; xom ashyoni yetkazib berish va mahsulotlarni sotish bozorlarida marketing tadqiqotlarning to'liq va xaqiqiy olib borilmasligi;
- investitsiya loyihalarini kompleks ekspertiza qilishda malakali va yosh mutaxassislarining yetishmasligi, ularga bo'lgan biroz e'tiborsizlik; ayrim loyihalarda xaqiqiy bo'lmagan, lekin yaxshi natijalar beruvchi raqam va ko'rsatkichlarning ko'rsatilishi;
- tahlil ishlarida bank mutaxassislarining o'zlari ham ko'p xatoliklarga yo'l qo'yishi, tahlil dasturini yaxshi tushunmasligi va kelib chiqish sabablarini o'zlari ham to'liq bilmasligi va h.k.

Respublikamizda investitsiya loyihalarini kreditlash maqsadida sarflangan mablag'larning o'zini oqlamasligining asosiy sabablari quyidagilardan iborat:

- amalga oshirilayotgan investitsiya loyihalarida ishlab chiqarish jarayonining xorijdan keltiriladigan xom-ashyolarga juda bog'liqligi, ishlab chiqarilayotgan mahsulotga talab yo'qligi;
- investitsiya loyihasida belgilangan quvvatda ishlashni ta'minlanmaganligi;
- ayrim korxonalarning xom-ashyo bazasi bilan yetarli darajada ta'minlanmaganligi;
- qator investitsiya loyihalarida xorijiy valyutada qaytarilishi ko'zda tutilgan bo'lsada, amalda ishlab chiqarilgan mahsulotlarni eksport qilinmagan yoki juda kam eksport qilinganligi;
- ayrim investitsiya loyihalarida xorijiy ta'sischi ishlab chiqarilishi mo'ljallanayotgan mahsulotni sotib olish majburiyatini olgan holda bitim tuzishgan. Ammo mahsulotlar ishlab chiqarilgandan so'ng olingan majburiyat bajarilmagan.
- qurilgan ishlab chiqarish obyektlarining ishga tushirilmaganligi.

Investitsiya loyihalarini kreditlashdagi kredit riski va valyuta riskini boshqarish tizimini takomillashmaganligini alohida e'tirof etish joiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'xati:

1. www.worldbank.org/annualreport World Bank Group / Annual Reports 2020, p. 4. Executive Summary.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. –T., "O'zbekiston"–2019.
3. Миркин Я. "Рынок ценных бумаг России: воздействие фундаментальных факторов, прогноз и политика развития".-М.:Альпина Паблицер, 2018.–с.117.
4. Шарп У. и др. Инвестиции. Пер. с англ.–М.: ИНФРА-М, 2016. – с. 9-10.

5. G'ozibekov D.G'. Iqtisodiyot fanlari doktori ilmiy darajasini olish uchun dissertatsiya avtoreferati. –T.: 2002. –27-bet.
6. Muallif tomonidan tizimlashtirilgan.
7. Haydarov O'.A. "O'zbekistonda investitsiya faoliyatini moliyaviy boshqarishning zamonaviy holati". "Xalqaro moliya va hisob" ilmiy elektron jurnali. 2019-yil dekabr №6. 8-b., (08.00.00, №12).
8. Muallif tomonidan shakllantirilgan.
9. Хайдаров, У. А. (2020). Financial management system, tools, sources of investment activities and factors. // ISJ Theoretical & Applied Science, 01 (81).
10. Макхмудов С.Б. Ways of the investment environment effect in financing investment activities development. // Indo – Asian Journal of Multidisciplinary Research (IAJMR)Volume – 6; Issue – 3; 2020. Page 2045 – 2053.
11. O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining 2020-yildagi faoliyati to'g'risida hisobot. T.2021. 11-b.
12. Muallif tomonidan shakllantirilgan.
13. O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining 2019-yildagi faoliyati to'g'risida hisobot. T.2020. 9-b.
14. Asakabank AJning rasmiy ma'lumotlari asosida muallif tomonidan ishlab chiqilgan.
15. O'zbekiston Respublikasi Investitsiyalar va tashqi savdo vazirligi huzuridagi xorijiy investitsiyalarni jalb etish agentligi ma'lumotlari – https://invest.gov.uz/uz/investor/credit_lines.
16. Qo'ldoshev Q.M. "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali. –№ 2, 2019 y.
17. Razzaqov J.X. (PhD) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya avtoreferati. – T., 2018. 12-b.
18. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki boshqaruvining "Tijorat banklari tomonidan yirik investitsiya loyihalarini sin-ditsiyalashtirilgan kreditlashni amalga oshirish tartibi to'g'risida"gi Nizom.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 3

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.